विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम

तथा मूल्याङ्कन विभाग एम.एड.दोश्रो वर्षको

आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि

प्रस्तुत गरिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

नेत्रप्रसाद अधिकारी

एम.एड.द्वितीय वर्ष

शिक्षा शास्त्र सङ्काय पाठ्यक्रम मूल्याङ्कन विभाग

जनता बहुमुखी क्याम्पस, इटहरी, सुनसरी

२०७०

शोध बुझाएको मिति :२०७१/१/१४

स्वीकृति मिति : २०७१/२/१२

परीक्षा रोल नं. २१८०१३७/२०६६

त्रि.वि.दर्ता नं. ४०६९०-८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय
पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग
जनता बहुमुखी क्याम्पस
ईटहरी, सुनसरी

सिफारिस-पत्र

नेत्रप्रसाद अधिकारी, जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीका एम.एड.द्वितीय वर्षका विद्यार्थी हुनुहुन्छ । उहाँले यो शोध पत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्ष पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विषय कोड नं. ५९८ को आंशिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि तयार गरी प्रस्तुत गर्नु भएको हो । उहाँको शोध पत्रको शीर्षक 'विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव' रहेको छ । यो शोध पत्र मेरो निर्देशनमा वहाँले तयार पार्नु भएको हो । उहाँको शोत्र पत्र तयारीका साधनहरुको निर्माण, शोध पत्रका लागि आवश्यक तथ्याङ्कहरुको सङ्कलन, विश्लेषण आदि जस्ता सम्पूर्ण कार्यहरु मेरो प्रत्यक्ष रेखदेख र निर्देशनमा भए गरेको छ । शोध पत्र तयारीका लागि आवश्यक सम्पूर्ण कार्यहरु पूरा गरी प्रतिवेदनलाई यो रुपमा प्रस्तुत गरिएकाले यो शोध पत्र स्वीकृतिका लागि मूल्याङ्कन समितिमा सिफारिस गर्दछु ।

....
शोध निर्देशक

जनता बहुमुखी क्याम्पस

☎०२५-५८१३००
५८००६४

इटहरी, सुनसरी

स्थापित : २०४५

(त्रिभुवन विश्वविद्यालय र उ.मा.शि.परिषदबाट सम्बन्धन प्राप्त)

विज्ञान, व्यवस्थापन, मानविकी तथा शिक्षाशास्त्र संकाय

प.सं. :

च.नं.:

मिति : २०७१/०२/१२

स्वीकृति-पत्र

यस क्याम्पसका एम.एड. दोस्रो वर्षका छात्र नेत्रप्रसाद अधिकारीले "विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव" शीर्षकमा तयार पारेको शोध प्रतिवेदन स्नातकोत्तर तहको उपाधिका लागि उपर्युक्त ठहरिएकाले बाह्य मूल्याङ्कन गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

१. श्री टोलनाथ काफ्ले
उप प्राध्यापक

(विभागीय प्रमुख)

२. श्री टोलनाथ काफ्ले
उप प्राध्यापक

(शोध निर्देशक)

३. श्री गणेशबहादुर सिंह (पि.एच.डी.)
सह-प्राध्यापक
महेन्द्ररत्न क्याम्पस ताहाचल, काठमाडौं

(बाह्य सुपरिवेक्षक)

मिति : २६ मे, २०१४

कृतज्ञता ज्ञापन

शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन मूल विषय लिई एम.एड.दोश्रो वर्षका विद्यार्थीले पाठ्यक्रम बमोजिम कोड नं. ५९८ को शोध पत्र अन्तरगत आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि यस किसिमको प्रयोगात्मक अध्ययन गरी विद्यार्थीहरुलाई स्थलगत अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अवसर प्रदान गरेकोमा यस विभागप्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

समाजमा सामाजिक, आर्थिक तथा शैक्षिक पक्षहरुमा पछि परेका जात जाति, वर्ग, समुदायहरुको जीवनस्तर उकास्न सामुदायिक विद्यलयका प्राथमिक तहका विद्यार्थीहरुलाई प्रदान गरिदै आएको दिवा खाजा कार्यक्रम के कस्तो सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न सकेको छ भन्ने शीर्षकको शोध पत्र तयारीमा सम्पूर्ण सैद्धान्तिक र व्यवहारिक ज्ञान प्रदान गर्नुहुने जनता बहुमुखी क्याम्पस इटहरीका पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागका विभागीय प्रमुख श्री टोलनाथ काफ्ले, आदरणीय गुरुहरु श्री शान्तिराम दाहाल र श्री राजन न्यौपाने (शर्मा) प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्न चाहन्छु ।

यसैगरी यस अध्ययनका लागि छनौट गरिएका विद्यालयका प्रधानाध्यापक ज्यूहरु, शिक्षक ज्यू , आदरणीय अभिभावक, विद्यार्थीहरु र ज-जसले यो शोध प्रवन्ध यस रुपमा ल्याइ पुऱ्याउन सहयोग प्रदान गर्नु भएको छ ; उहाँहरुप्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु । अन्त्यमा यस शोध प्रवन्धलाई कम्प्युटर टाइप तथा छपाई गरी उपयुक्त ढाँचा दिने न्यू सप्तकोशी डिजिटल स्टुडियो प्रकाशपुरका प्रोप्राइटर श्री इन्द्र राई ज्यूलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

धन्यवाद !

नेत्रप्रसाद अधिकारी

२०७०

शोध सार

‘विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव’ शीर्षकमा तयार पारिएको यो शोध पत्रको मुख्य उद्देश्य दिवा खाजा कार्यक्रमको कार्यन्वयनको अवस्था, यसले विद्यार्थीहरुको सिकाइमा प्रभाव पार्ने तत्व, विद्यालयमा भर्ना, कक्षा छाड्ने, कक्षा दोहोऱ्याउने, उपस्थित, पास प्रतिशत र प्राप्ताङ्क प्रतिशत आदि क्षेत्रमा पारेको प्रभावको लेखाजोखा गर्नु र कार्यन्वयनमा देखापरेका समस्याहरुको समाधानको उपायहरुको खोजी गर्नु रहेको छ । यसका लागि सुनसरी जिल्लाको प्रकाशपुर श्रोतकेन्द्र अन्तर्गतका तीनवटै गा.वि.स.को खाजा कार्यक्रम लागु भएका ६ वटा विद्यालयहरुलाई छनौट गरिएको छ । विद्यालयहरु छनौट गर्न उद्देश्यमूलक नमूना छनौट विधिको प्रयोग गरिएको छ भने कक्षा ५ का वर्ग शिक्षक तथा अभिभावकहरुलाई समेत सूचनाका लागि छनौट गरिएको छ । यस अध्ययनका लागि प्रधानाध्यापक, शिक्षक तथा अभिभावकको लागि बन्द तथा खुल्ला प्रश्नावली र विद्यार्थीहरुका लागि लक्षित समूह छलफल (FGD) को माध्यमद्वारा सूचनाहरुको सङ्कलन गरिएको थियो ।

यस अध्ययनमा विद्यार्थीहरुको सिकाइमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु भर्ना, उपस्थिति, कक्षा दोहोऱ्याउने, कक्षा छाड्ने, पास प्रतिशत र औषत प्राप्ताङ्क तालिका मान अनुसार दिवा खाजा कार्यक्रमले सकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ । तर तथ्याङ्कशास्त्रीय विश्लेषणका आधारमा भने यसले कुनै महत्व राखेको पाइदैन । यसले के देखाएको छ भने यो कार्यक्रम लागु गर्दा विद्यार्थीहरुको सिकाइ उपलब्धिमा केही सुधार भएपनि सन्तोषजनक नतिजा दिन सकेको छैन । प्र.अ., शिक्षक, अभिभावक तथा विद्यार्थीहरुको धारणा अनुसार यस कार्यक्रमले सोचेजति सिकाइमा प्रभाव छाड्न नसके तापनि फलदायी नै देखिएको पाइन्छ । भर्ना वृद्धि भएको, औषत उपस्थिति वृद्धि रहेको, कक्षा छाड्ने दरमा कमि आएको, कक्षा दोहोऱ्याउने दरमा कमि आएको, पास प्रतिशतमा वृद्धि भएको र औषत प्राप्ताङ्कमा पनि वृद्धि रहेको पाइयो । विद्यार्थीहरुमा अतिरिक्त क्रियाकलाप, गृहकार्य, कक्षा कार्य, शिक्षकसँग छलफल, अन्तरक्रिया समेत गरेको पाइयो ।

कार्यान्वयनको तहमा रहेको दिवा खाजा कार्यक्रमको सञ्चालनको नीतिमा देखिएका समस्याहरु समाधान गर्न अनुगमन प्रणालीलाई चुस्त, दुरुस्त बनाइ राम्रो सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्नेलाई पुरस्कारको व्यवस्था समेत गर्नुपर्ने देखिन्छ । यसका साथै यो कार्यक्रम सञ्चालनको जिम्मा पाएका शिक्षा कार्यालय, विद्यालय, विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकहरुलाई दिवा खाजा कार्यक्रमको मूल मर्मको बारेमा जानकारी गराउँदै कार्यान्वयनमा लैजान सकेको खण्डमा मात्र भविष्यमा सुधार गरि यसलाई प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ ।

विषय सूची

विवरण		पेज नं.
	शीर्षक पेज	I
	सिफारिस पत्र	II
	स्वीकृति पत्र	III
	कृतज्ञता ज्ञापन	IV
	शोध सार	V
	विषय सूची	VII
	तालिका सूची	XI

परिच्छेद - एक

परिचय

१.१	अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२	अध्ययनको औचित्य	५
१.३	समस्याको कथन	६
१.४	अध्ययनको उद्देश्यहरु	७
१.५	अध्ययनको परिसिमा	७
१.६	शब्दावलीहरुको परिभाषा	८

परिच्छेद - दुई

२.१	सम्वन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	९
२.२	अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१२
२.३	अध्ययनको उपादेयता	१४

परिच्छेद - तीन

अध्ययन विधि

३.१	अनुसन्धान ढाँचा	१५
३.२	जनसङ्ख्या	१५
	३.२.१ विद्यालय छनौट	१५
	३.२.२ प्रधानाध्यापकहरुको छनौट	१५
	३.२.३ शिक्षकहरुको छनौट	१५
	३.२.४ अभिभावकहरुको छनौट	१६
	३.२.५ विद्यार्थीहरुको छनौट	१६
३.३	साधनहरुको निर्माण	१६
	३.३.१ तथ्याङ्क सङ्कलन फारम	१६
	३.३.२ अन्तरवार्ता प्रश्नावली	१६
	३.३.३ लक्षित समूह छलफल	१७
	३.३.४ अवलोकन फारम	१७
३.४	साधनको वैद्यता	१७
३.५	तथ्याङ्क सङ्कलन प्रकृया	१७
३.६	तथ्याङ्कको श्रोतहरु	१८
	३.६.१ प्राथमिक तथ्याङ्क	१८
	३.६.२ सहायक तथ्याङ्क	१८
३.७	अभिलेख अध्ययन	१८
३.८	अध्ययनको रणनीति	१९

परिच्छेद - चार

तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण र विश्लेषण

४.१. विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव २०

४.१.१. विद्यालय सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कको प्रस्तुतीकरण २०

४.१.१.१ विद्यार्थी भर्ना सम्वन्धि विवरण २१

४.१.१.२ कक्षामा विद्यार्थीहरुको उपस्थिति सम्वन्धि विवरण २१

४.१.१.३ कक्षा छाड्ने विद्यार्थीको विवरण २१

४.१.१.४ कक्षा दोहोर्‍याउने विद्यार्थीहरुको विवरण २२

४.१.१.५ परीक्षामा पास भएका विद्यार्थीहरुको विवरण २२

४.१.१.६ वार्षिक परीक्षामा विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको औषत प्राप्ताङ्क र प्रतिशत २३

४.१.२ विद्यालय सर्वेक्षणबाट प्राप्त तथ्याङ्कको विश्लेषण २३

४.१.२.१ भर्ना सम्वन्धि विश्लेषण २३

४.१.२.२ कक्षामा हुने उपस्थिति सम्वन्धको विश्लेषण २५

४.१.२.३ वर्षको अन्त्य सम्ममा कक्षा छाड्ने विद्यार्थीहरुको विश्लेषण २७

४.१.२.४ कक्षा दोहोर्‍याउने सम्वन्धको विश्लेषण २८

४.१.२.५ विद्यार्थीहरुको शैक्षिक उपलब्धिको विश्लेषण २९

४.१.२.६ परीक्षामा विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको औषत अङ्क र प्रतिशत ३१

४.१.२.७ कुल औषत सँग प्रत्येक विद्यालयहरुको औषतको तुलनाको विश्लेषण ३२

४.१.३ प्र.अ., शिक्षक, अभिभावक र विद्यार्थीबाट सिकाइ उपलब्धि र कार्यक्रम प्रतिको धारणाको विश्लेषण ३५

४.१.३.१ प्रधानाध्यापकबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषण ३५

४.१.३.२ शिक्षकहरुबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषण ३५

४.१.३.३ अभिभावकहरुबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषण ३६

४.१.३.४ विद्यार्थीहरुको FGD बाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषण ३७

४.१.३.५ अवलोकन नमूना फारमबाट प्राप्त सूचनाको विश्लेषण ३७

४.२. दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालनले सिकाइ उपलब्धिमा देखिएका समस्याको पहिचान ३८

परिच्छेद - ५

प्राप्ती, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ प्राप्ती ४१

५.१.१. विद्यालयमा प्रदान गरिएको दिवा खाजा कार्यक्रमले सिकाइमा पारेको प्रभाव ४१

५.१.२ दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालनले सिकाइ उपलब्धिमा देखाएका समस्याहरु ४१

५.२ निष्कर्ष ४२

५.३ सुझावहरु ४३

सन्दर्भ सूचि

अनुसूचिहरु

तालिका सूचि

तालिका नं.	विवरण	पेज नं.
४.१	विद्यार्थी भर्ना सम्वन्धि विवरण	२०
४.२	कक्षामा विद्यार्थीहरुको औषत उपस्थिति प्रतिशत	२१
४.३	वर्षको अन्त्यसम्ममा कक्षा छाड्ने विद्यार्थीहरुको विवरण	२१
४.४	कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थी विवरण	२२
४.५	परीक्षामा पास भएका विद्यार्थीहरुको विवरण	२२
४.६	अन्तिम परीक्षामा विद्यार्थीले प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्क प्रतिशत	२३
४.७	औषत विद्यार्थी भर्ना	२४
४.८	विद्यार्थीहरुको औसत उपस्थिति प्रतिशत	२५
४.९	विद्यार्थीहरुको उपस्थिति वृद्धि प्रतिशत	२६
४.१०	कक्षा छाड्ने गरेका विद्यार्थीहरु प्रतिशतमा	२७
४.११	कक्षा दोहोऱ्याउने विद्यार्थीहरु प्रतिशतमा	२८
४.१२	पास फेल हुने विद्यार्थीहरु प्रतिशत	२९
४.१३	परीक्षामा विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको औषत अङ्क र प्रतिशत	३१
४.१४	कार्यक्रम लागु भइसकेपछि प्रत्येक विद्यालयहरुको औषत र कुल औषतको तुलना	३३